

LAISVIEJI SKAITMENINIAI KŪRINIAI: NUO LAISVŲJŲ PROGRAMŲ IKI KŪRYBINĖS VISUOMENĖS

Žilvinas Jančoras

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Atvirojo kodo institutas,
Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva
El. paštas zilvinas.jancoras@vgtu.lt

Straipsnyje nagrinėjamas skaitmeninės kūrybos dovanojimo pasauliui fenomenas, dovanų ekonomika, laisvųjų kūrinių kūrimo bei platinimo prielaidos. Atskleidžiama laisvosios muzikos, laisvųjų knygų, fotografijų, kaip socialinio reiškinių atsiradimo istorija, laisvosios programinės įrangos įtaka laisvosios kultūros fenomenui. Analizuojama patentų ir turtinių autorių teisių įtaka kūrybinių industrijų plėtrai, naujų verslo modelių taikymas programinės įrangos ir skaitmeninės kūrybos srityse.

Reikšminiai žodžiai: laisvoji muzika, laisvieji tekstai, laisvoji programinė įranga, atvirasis kodas, licencijos, patentai, dovanų ekonomika, kūrybinės industrijos.

doi:10.3846/coactivity.2011.13

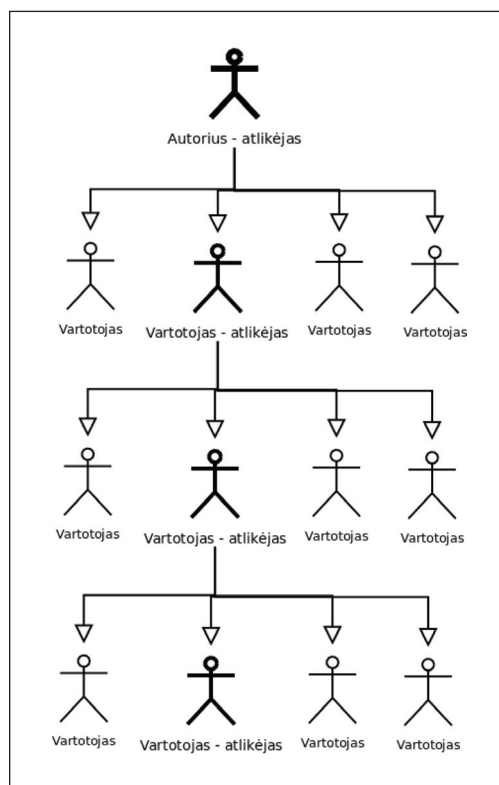
Įvadas

Laisvieji kūriniai – ar tai naujas reiškinys, ar tik pamirštas senas? Jei nutarsite scenoje sudainuoti „Reikėjo berniukams padangių žydrų...“, dainos autoriai turės teisę pareikalauti sumokėti, nes tai jų kūrinys. Tačiau jei dainuosite „Ant kalno mūrai“ – niekas negalės reikšti pretenzijų. Mes visada turėjome laisvąją muziką ir dainas. Jos taip ir vadinamos – liaudies dainomis, nes priklauso visiems. Mes turime laisvąją literatūrą – tai pasakos ir padavimai. Liaudies šokiai ir žaidimai, liaudies raštai, senųjų amatų technologijos – perduodama iš kartos į kartą ir niekam nekyla noras rasti autorių ir jam atsilyginti. Kitaip tariant, šios intelektualinės nuosavybės negina nei turtinės, nei neturtinės autorių teisės, autoriai tiesiog pamiršti. Tačiau ar tai blogai, ar gerai – kiekviena situacija turi privalumų ir trūkumų.

Kol nebuvo įvardintos autorių teisės

Nuosavybės suvokimas ir apsauga atsirado drauge su bendruomene: kiekvienas narys rūpinosi asmeninės nuosavybės apsauga, bendruomenė – visų narių nuosavybės apsauga. Nuosavybė buvo laikomi materialūs daiktai. Nematerialusis turtas (žinios, gebėjimai, įgūdžiai) buvo sunkiai pasisavinamas prievartos būdu, todėl jo apsauga rūpinosi kiekvienas individualiai. Meistrystės paslaptys, amatų technologijos buvo laikomos paslapyje, o pajamos gaunamos iš parduodamų materialių daiktų. Menininkai (tapytojai, skulptoriai) buvo prilyginami amatininkams ir jų teisės į kūrinių buvo parduodamos kartu su kūriniu. Problemų iškilo su literatūros ir muzikos kūriniais. Kūrinių viešai atlikus – papasakojus pasaką, padeklamavus eilėraštį, sudainavus dainą, sugrojus melodiją – ją galėjo atlikti ir kiti asmenys, autoriui liko vienintelė privilegija – pirmas viešasis atlikimas.

Senoviniai autoriniai darbai, perduodami iš kartos į kartą, vadinami tautosaka. Jos platinimo sąlygos – „viešasis naudojimas“ 1 pav. Autorius ilgesnį laiką neišsaugodavo nei jokių teisių į kūrinių, nei autorystės. Klausytojas, pirmą kartą girdėdamas kūrinių, galėjo nežinoti, ar tai atlikėjo kūrinys, ar atlikėjas jį išgirdo, pvz., kitame kaime. Kūrinys nebuvo prekė. Daugelis kūrinių būdavo „naudojami“ savo reikmėms: dainos ir šokiai – draugų būryje, dainos ir pasakos – motinoms raminant ir ugdant savo vaikus. Tik atlikėjo darbas galėjo būti parduodamas. Pvz., samdant vestuvių muzikantus. Viešojo naudojimo režimas buvo visuotinai priimtinas (Jančoras, Okulič-Kazarinas 2008).

1 pav. Tautosakos kūrinio platinimo schema

Autoriaus teisių apsaugos istorija

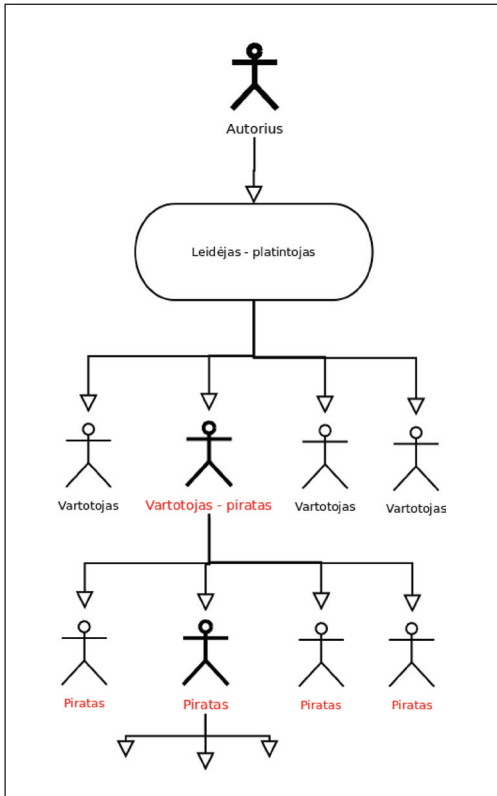
Neteisėtas kūrinio autorystės priskyrimas sau buvo žinomas jau senovės Graikijoje ir

buvo apibūdinamas terminu *plagios*, tačiau šiuolaikinio termino „plagiatas“ gimtine laikoma Romos imperija. Kadangi rašytinis autoriaus darbas buvo mažiau vertinamas negu popierius, ant kurio jis parašytas, ir nebuvo tradicijos nurodyti kūrinio autorių, tai ir bausmė už plagiatą buvo neturtinė (sugėdinimas, pasmerkimas). Kol rašytiniai kūriniai buvo sunkiai kopijuojami, popierius ir perrašymas brangiai kainavo, autoriai neturėjo jokių turtinių teisių, galėdavo gauti tik moralinį pasitenkinimą, jeigu jų kūriniai tapdavo populiarūs.

Atsiradus spaudai, stipriai atpigo rašytinių kūrinių tiražavimas. Naujomis sąlygomis knygos kainą lėmė ne tik jos gamybos išlaidos, bet ir kūrinio populiarumas. Taip rašytiniai kūriniai tapo turtinių autorių teisių objektu ir savo teises į pilną ėmėsi ginti spaustuvininkai (leidėjai). Susiklosčiusi padėtis sukėlė autorių nepasitenkinimą ir prasidėjo intelektinės (nematerialiosios) nuosavybės teisės formavimasis. JAV ir kitose išsivysčiusiose šalyse autoriui suteikiama vis daugiau teisių, vis labiau ribojamos kūrinio vartotojo teisės. Vartotojas nebegali jaustis išgijęs kūrinių. Jam tik suteikiama teisė naudotis kūriniu įstatymų nurodytomis sąlygomis. Atsirandant vis pigesnėms kopijavimo galimybėms, leidėjai suinteresuoti, kad nebūtų leidžiama kopijuoti kūrinių. Ribojamas ir kūrinio atlikimas ar eksponavimas. Vartotojų poreikiai paprastai neperžengia autorių teisių, tačiau nemažai vartotojų nesilaiko draudimo daryti patikusio filmo ar muzikinio kūrinio kopijas ir dalinti jas draugams. Nors kopijavimas ir platinimas nekomerciniais tikslais ir nėra leidžiamas, paprastai už jį nėra persekiojama. Vartotojų teisių gynimo organizacijos nesipriešina šiai sistemai, tačiau daugelis vartotojų parodo savo požiūrį ją pažeisdami. Vartotojai, nepaklūstantys autorių teisių taisyklėms, vadinami „piratais“.

Siekiant suvienodinti skirtingose šalyse galiojančią tvarką, 1886-09-09 pasirašyta Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos. Sukurta autorių teisių ir gretutinių teisių sistema, skirta leidėjų verslo interesų apsaugai, bet, jiems konkuruojant, į savo dalį gali preten-

duoti ir autorius. Berno konvencijoje nustatyti tipiniai autorinio kūrinio naudojimo apribojimai. Autorius turi teisę platinti kūrinį kartu su licencija, nustatančia kitas sąlygas. Tokiu atveju vartotojai privalo laikytis licencijos normų, ir ji tampa įstatymu, reglamentuojančiu, kaip elgtis su konkrečiu kūriniu 2 pav.

2 pav. Autorinio kūrinio platinimo schema

Privalumai ir trūkumai

Intelektinės nuosavybės apsauga įtvirtinta patentais, autorių teisių, gretutinių teisių, prekių ženklų, dizaino apsaugos ir kitais teisės aktais.

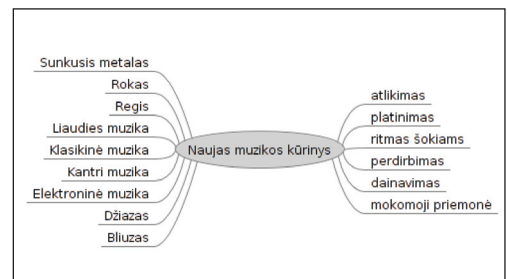
Intelektinės nuosavybės teisės gali būti suvokiamos kaip ekonominės skatinimo sistemos, skirtos naujiems produktams ar paslaugoms apsaugoti nuo kopijavimo, neinovatyvios konkurencijos ar piratavimo. Intelektinė

nuosavybė, suteikdama teisinėmis priemonėmis užtikrinamas monopolines teises tiems, kurie sukuria ir gamina intelektualinius produktus, drauge skatina išitraukti į tokią veiklą ir užtikrina investicijų į kūrybinę ir intelektualinę veiklą saugumą (Žilinskas *et al.* 2007).

Intelektinės nuosavybės apsauga, suteikiant monopolines teises autoriui arba jį finansavusiai įmonei, sukuria prielaidas išsivalyti monopolinėms korporacijoms. Tokiomis sąlygomis ne vartotojai sprendžia, kiek vertas (kainuoja) produktas, bet monopolininkas nustato kainą nelaisvoje rinkoje. Galimybė uždirbti antpelnį monopolininkui sukuria palankias sąlygas supirkinėti rinkoje gimstančias naujoves ir stiprinti savo dominuojančią padėtį. Tai nėra naudinga nei vartotojams, nei progresui.

Jei nėra autorių teisių, tokia situacija skatina vartotojams palankią gamintojų ir atlikėjų konkurenciją, tačiau neužtikrina investicijų į inovacijų kūrimą grąžos. Laisvas kūrinių platinimas, atsisakius turtinių autoriaus teisių, skatina spartesnę sklaidą, sudaro sąlygas visiems norintiems naudotis kūriniu ir rekomenduoti draugams, mažina kultūrinę atskirtį.

Intelektinė kūryba nėra vieno individo veiklos rezultatas, tai žmonijos sukauptos patirties ir žinių kūrybiško panaudojimo ir papildymo rezultatas, todėl dalis intelektinės nuosavybės teisių turėtų priklausyti visiems. Laisvai platinami kūriniai sukuria terpę kolektyvinei kūrybai. Jeigu nėra autorių teisių, tai bet kas gali kūrinį patobulinti, papildyti, savaip pertvarkyti, savo kūriniui naudoti kitų kūrinių fragmentus ir t. t. (3 pav.).

3 pav. Kūrinio atsiradimo sąlygos ir jo naudojimas

Laisvųjų kūrinių judėjimas

„Laisvosios kultūros“ („Free Culture“) ideologija yra laisvosios kūrybos ir jos rezultatų platinimo propagavimas, priešinantis griežtai autorių teisių apsaugai ir vadinant tokią kūrybą „draudimų kultūra“

„Laisvosios muzikos“¹, „Laisvojo turinio“², „Laisvosios kultūros“ ir kiti panašūs judėjimai mokėsi iš laisvųjų, atvirojo kodo programų (*free/libre/open-source software*) judėjimo. Kodėl pirmieji prieš autorių teisių sistemą „copyright“ pradėjo protestuoti programuotojai? Taip įvyko dėl jų kūrinių pobūdžio: programinė įranga – nematerialus turtas. Vieną kartą sukūrus, ją galima kopijuoti, kiek tik norisi, ir originalas dėl to neprastėja, o kopijos neįmanoma atskirti nuo originalo. Nėgana to, kopijavimas beveik nieko nekainuoja, o interneto pagalba ir platinimas – taip pat. Todėl korporacijų monopolizuota rinka piktina programuotojų ir vartotojų bendruomenės.

Ištrauka iš laisvųjų programų judėjimo ir GNU³ projekto įkūrėjo Richardo Stallmano knygos „Atvirieji kodai“:

„Kai 1971 m. pradėjau dirbti Masačusetso technologijos instituto (Massachusetts Institute of Technology) Dirbtinio intelekto laboratorijoje, tapau programine įranga besikeičiančios bendruomenės, kuri egzistavo jau daugelį metų, dalimi. Programine įranga buvo keičiamasi ne tik mūsų bendruomenėje. Tai taip sena, kaip ir kompiuteriai. Analogiška, kaip keitimasis receptais – visa tai vyksta nuo seno, kaip ir valgio gaminimas. Tačiau mes taip elgėmės gerokai dažniau.“

„Mes nevadinome programinės įrangos laisvąja programine įranga todėl, kad tas terminas dar neegzistavo; bet ji tokia buvo. Kai tik žmonės iš kito universiteto ar įmonės norėjo programą pritaikyti sau ir panaudoti,

mes mielai jiems leisdavome. Jei būtumėte pamatę ką nors naudojant nežinomą ir įdomią programą, visada būtumėte galėję paprašyti ir pamatyti pirminį programos tekstą (kodą), kad galėtumėte jį perskaityti, pakeisti ar pasinaudoti jo dalimi ir kurti naują programą.“

Prieš turtines autorių teises protestuoja kuriančiosios bendruomenės. Jeigu maisto ruošimo receptų kūrimas būtų tik mažos grupelės privilegija, turėtume autorių teisių (*copyright*) saugomus salotų, manų košės, kepsnių, desertų receptus, kurie būtų viešai skelbiami, bet, nenusipirkę leidimo ir pagal juos gaminantys, asmenys būtų vadinami piratais. Kodėl taip nėra? Todėl, kad per daug žmonių moka improvizuoti ir kurti maisto ruošimo receptus ir didesnę naudą visuomenę gauna keisdamosi patirtimi bei skatindama visuotinę kūrybiškumą, nei saugodama turtines atskirų receptų kūrėjų teises.

Žmonių būrimosi į laisvąsias bendruomenes priežastys

Kodėl kūrėjas (žmogus, žmonių grupė ar įmonė) dovanoja savo kūrinių ar indėlių bendruomenei? Taip suteikia galimybę savo veiklos rezultatais naudotis visiems, nesvarbu, koku tikslu – asmeniniu ar susijusiu su organizacija, siekiant ar nesiekiant pelno.

Žmogaus prigimtis yra duoti, o ne imti. Duodamas (kurdamas) jis jaučiasi gerai, reikalingas, bendruomenės dalimi. Aukodamas savo žinias bei laiką asmuo gali pasiekti ir pragmatiškų rezultatų, kaupdamas nematerialųjį kapitalą (Zeitlyn 2003). Dalyvavimas viešajame projekte – tinkama terpė mokytis, įgyti patirties, susipažinti su kitais kūrėjais. Įrodyti savo kvalifikaciją – geras būdas išgarsėti ir didelę tikimybę gauti pajamų taikant netradicinius verslo modelius.

Patentų suteikiama vertė šiame pasaulyje tyrinėjama jau daugiau nei 40 metų. Skirtingi tyrinėtojai nustatė, kad (su kai kuriomis išimtimis) inovacijų kūrėjas nemano, jog daugelyje pramonės šakų patentai labai naudingi kopijuotojams eliminuoti ar dideliems autoriniams atlyginimams gauti. Sritys, ku-

¹ <http://www.ram.org/ramblings/philosophy/fmp/free-music.html>

² <http://freedomdefined.org/Definition>

³ <http://www.gnu.org/>

rios cituojamos kaip išimtinės, yra farmacijos, chemijos ir cheminių procesų pramonės, kur patentai suteikia rinkai techninės informacijos (Arora *et al.* 2001). Dauguma respondentų taip pat paminėjo, kad galimybė nesunkiai gauti patentą nepaskatino jų daugiau investuoti į mokslinius tyrimus ir plėtrą. Lygiai taip pat nebūtų daugiau investuojama, jeigu patentai neegzistuos (Hippel 2005)⁴.

Kitas modelis inovacijoms skatinti yra pavadintas kolektyvinės veiklos modeliu. Jis taikomas viešiesiems produktams, kai jiems priskirtini viešojo naudojimo principai: produktą gali vartoti kiekvienas, jis negali būti slepiamas nuo kitų vartotojų ir visi jį vartoja tomis pačiomis sąlygomis. Kolektyvinės veiklos modelis teigia, kad inovacijų kūrėjai privalo atsisakyti teisės į žinias ar kitą turtą, kurį jie sukūrė projekto metu, ir tokiu būdu paversti savo sukurtą produktą viešąja nuosavybe. Toks reikalavimas suteikia galimybę kolektyvinės veiklos projektams išvengti socialinių nuostolių, kuriuos lemia ribotas priėjimas prie žinių, kaip tai nutinka taikant privačios investicijos modelį.

Vienas ryškiausių kolektyvinės kūrybos ir viešojo naudojimo produktų – laisvoji enciklopedija „Wikipedia“⁵. Autoriai atsisako savo turtinių teisių dėl visuminio rezultato. Informaciją taiso ir papildo daugelis autorių, tokiu būdu pasiekama gera kokybė ir patikimumas.

Vartotojų laisvę pagrįstų kūrybinių bendruomenių ideologijos plitimą demonstruoja naujai atėjęs požiūris į labai konservatyvią finansų sritį. „Bitcoin“⁶ – virtualus, tinklu platinamas piniginis vienetas, naudojamas ir prižiūrimas bendruomenės. „Bitcoin“, panašiai kaip „BitTorrent“, decentralizuotas, o apsaugą nuo klastotojų atlieka visų vartotojų kompiuteriai. „Bitcoin“ pinigais galima atsiskaityti internete ir jie vis populiareja, tačiau iki tikrosios valiutos alternatyvos jiems dar toli.

Verslo modelių kaita

Verslo modeliai – tai būdai patenkinti vartotojų poreikius ir uždirbti. Ilgą laiką pagrindinis verslo modelis buvo gaminti prekes ar paslaugas ir jas parduoti.

Kai pagrindiniu ekonomikos veiksnium tapo pramonė ir pagrindine turto forma – gamyklos, energetika ir žemė miestuose, feodalizmą pakeitė kapitalizmas. Kapitalizmui subrendus, pasaulį ėmė valdyti korporacijos. Tačiau dabar kalbame apie žinių visuomenę, žinių ekonomiką, kūrybines industrijas. Pagrindiniais ekonomikos veiksniais tampa kūrybiškumas, inovacijos, technologijos, informacijos apdorojimas. Pirmą kartą žmonijos istorijoje pagrindine turto forma tampa nematerialūs dalykai.

Nematerialiosios vertybės (programinė įranga, meno kūriniai, technologijos) tampa svarbia turto forma. Atsiranda galimybė savo turtu dalintis nemokamai ir nieko neprarasti. Nusprendęs dalintis materialiais daiktais, pvz., obuoliais, tai gali daryti tol, kol turi obuolių. Tačiau nusprendęs dalintis savo sukurtu skaitmeniniu kūriniu, tai gali daryti neribotai, nes kam nors atidavęs kopiją, vis dar turi patį kūrinį ir gali jį kopijuoti tiek, kiek tik nori. Tai tinka viskam, ką galima lengvai kopijuoti neprarandant originalo ir kai kopijos nebegalima atskirti nuo originalo, pvz., tai, ką galima saugoti skaitmeniniu būdu: muzika, filmai, nuotraukos, programinė įranga, tekstai.

Nauja turto forma suteikė galimybę atsirasti naujai ekonominių santykių sanklodai, pavadintai „Dovanų ekonomika“ (Cheal 1988).

Kita šiandieninės skaitmeninės kultūros įtakos sfera – naujų, neturinčių konkrečios teritorijos bendruomenių susidarymo skatinimas. Kiekvienos specializuotos auditorijos nariai gali patirti naują bendruomeniškumo jausmą (Černevičiūtė 2011).

Naujai sampratai reikalingi nauji verslo modeliai. Novatoriškų verslo modelių kūrimas – svarbiausias įmonių išlikimo, augimo ir klestėjimo veiksnys. Verslo modeliai nėra patentuojami ar saugomi autorių teisių, todėl visi gali juos laisvai kopijuoti ar pritaikyti savo organizacijoms.

⁴ <http://web.mit.edu/evhippel/www/democ1.htm>

⁵ <http://www.wikipedia.org/>

⁶ <http://www.bitcoin.org/>

Verslo modelis – tai sistema, kuri nusako ne tai, „ką“ įmonė atliks, o „kaip“ ji tai atliks.

Gražus naujo verslo modelio pavyzdys „GetJar“⁷ – internetinė mobiliųjų telefonų programinės įrangos platinimo sistema. Jos įkūrėjas Ilja Laursas taip apibūdina savo sukurtą verslo modelį: „Mano manymu, mūsų verslo modelis yra daug stipresnis už konkurentų. Pavyzdžiui, mes galime sau leisti pirkti žaidimų licencijas iš garsių gamintojų ir tuos žaidimus nemokamai dalinti savo vartotojams, neįterpdami jokių reklamų ar dar kokių nors „gudrybių“. Tiesiog ateikite į mūsų mobiliąją svetainę ir atsisiųskite nemokamai tą patį žaidimą, už kurį kitose parduotuvėse sumokėtumėte 5–10 dolerių. Iš nemokamo žaidimų ir kitų pasiūlymų dalinimo sugebame padaryti labai pelningą verslą. Kol to nesugeba kitos parduotuvės, vartotojas renkasi mus.“

„Google“⁸ verslo modelis – teikti naudingą ir susijusią informaciją svarbiausiems ekosistemos nariams – milijonams viso pasaulio asmenų, kurie tikisi, kad „Google“ pateiks atsakymų į juos dominančius klausimus. O pajamos gaunamos iš paieškos paslaugų ir reklamos.

„Mozilla“⁹ verslo modelis – drauge su vartotojais kurti, platinamą pagal GPL¹⁰ licenciją, patrauklią, patogią ir saugią interneto naršyklę. Pajamos gaunamos taikant naršyklę konkreitiems užsakovų poreikiams.

„Creative commons“¹¹

Visuomeninio judėjimo „Laisvoji kultūra“ kūrėjas Lawrence'as Lessigas, aktyvus laisvųjų programų bendruomenės veikėjas, teisės profesorius, žinomas kaip konstitucinės teisėtyros bei autorių teisių specialistas. „Copyright“ taikymo intelektinės nuosavybės srityje priešininkas

inicijavo naują autorių teisių apibrėžimo licencijomis būdą, pavadintą „Creative Commons“.

„Creative Commons“ – pelno nesiekianti asociacija, kurianti išviešinamas licencijų sutartis, o jomis autoriai apibrėžia teisinį savo kūrinių naudojimo režimą. „Creative Commons“ tikslas – išplėsti kūrybiškų darbų, laisvai pasiekiamų naudotis viešai bei teisiškai legaliai, diapazoną. Organizacija išleido kelias autorių teisių licencijas, žinomas kaip „Creative Commons licencijos“.

Siekdama, kad vartotojui būtų aiškios konkretaus kūrinio platinimo sąlygos, „Creative Commons“ yra sukūrusi specialius ženklus, kurie nurodo, ką leidžia ir draudžia konkreiti licencija¹².

1 lentelė. „Creative Commons“ licencijų ženklinimas

	Priskyrimas (by). Galima naudoti, bet būtina nurodyti autorių.
	Nekomercinis platinimas (nc). Leidžiamas nekomercinis naudojimas. Negalima parduoti originalaus ar išvestinio kūrinio be autoriaus žinios.
	Jokių išvestinių darbų (nd). Negalima kurti išvestinių kūrinių. Galima platinti tik originalaus kūrinio kopijas.
	Analogiškas platinimas (sa). Išvestiniai kūriniai privalo būti platinami su identiškomis licencijomis. Šios sąlygos vadinamos standartinėmis sąlygomis ir yra artimos GNU ideologijai.

Derinant tarpusavyje šias licencijų sąlygas, galima suskaičiuoti šešiolika galimų kombinacijų, iš kurių vienuolika yra galiojančios „Creative Commons“ licencijos (1 lentelė). Iš penkių negaliojančių licencijų keturios turi elementus „nd“ ir „sa“, kurie nesuderinami tarpusavyje; viena kombinacija neturi apskritai jokių elementų – tokiu atveju galioja viešojo naudojimo režimas. Penkių iš vienuolikos galiojančių licencijų, stokojančių priskyrimo elemento (by), tolydžiai atsisakoma, nes absoliučiai daugumai (98 %) licencijų naudotojų

⁷ <http://www.getjar.com>

⁸ <http://www.google.com>

⁹ <http://www.mozilla.org/>

¹⁰ <http://www.gnu.org/licenses/gpl.html>

¹¹ <http://creativecommons.org/>

¹² <http://creativecommons.org/about/licenses>

šis elementas atrodo aktualus. Taigi lieka šešios naudojamos licencijos.

Populiarios „Creative Commons“ licencijos:

1. Priskyrimas (*by*).
2. Priskyrimas + Nekomercinis platinimas (*by-nc*).
3. Priskyrimas + Jokių išvestinių darbų (*by-nd*).
4. Priskyrimas + Analogiškas platinimas (*by-sa*).
5. Priskyrimas + Nekomercinis platinimas + Jokių išvestinių darbų (*by-nc-nd*).
6. Priskyrimas + Nekomercinis platinimas + Analogiškas platinimas (*by-nc-sa*).

Pasaulyje milijonai meno kūrinių, straipsnių ir kitokių kūrinių yra platinami su „Creative Commons“ licencijomis. Tokias licencijas palaiko ir dažnai taiko nacionalinis Jungtinės Karalystės transliuotojas BBC¹³. Profesionaliai sukurtos ir ne kartą išbandytos „Creative Commons“ licencijos turėtų sudominti kultūrinio paveldo institucijas, ypač tas, kurios disponuoja valstybei (visuomenei) priklausančiais vaizduojamojo ir taikomojo meno kūrinių. Dirbtinis autorių teisių barjeras neturėtų saugoti kultūrinio paveldo nuo piliečių (Jančoras, Okulič-Kazarinas 2008).

Išvados

1. Griežta autorių turtinių teisių apsauga kai kuriose srityse (farmacijos, chemijos ir cheminių procesų pramonės) skatina investicijas į naujų technologijų kūrimą, kitose (programinės įrangos, skaitmeninės kūrybos, mokslinių duomenų kaupimo) srityse stabdo kūrybinius procesus ir neatitinka visuomenės lūkesčių. Todėl reikalinga alternatyva „Copyright“ autorių teisių apsaugos sistemai, kuri kuriama GNU, „Creative Commons“ ir kitų organizacijų pastangomis.
2. Naujo požiūrio į autorių teises pagrindu kuriamos verslo modelių inovacijos

mažoms įmonėms leidžia konkuruoti su dominuojančią padėtį užimančiomis korporacijomis.

3. Atvira kolektyvinė kūryba kuriant viešuosius produktus efektyvesnė atsisakant turtinių autorių teisių.

Straipsnio licencija

Šiam straipsniui taikoma GNU FDL licencija (<http://www.gnu.org/licenses/fdl.html>).

Išspausdinus žurnale, straipsnio tekstas bus laisvai pasiekiamas internete.

Literatūra

- Arora, A.; Fosfuri, A.; Gambardella, A. 2001. *Markets for Technology*. MIT Press.
- Cheal, D. 1988. *The Gift Economy*. Routledge.
- Černevičiūtė, J. 2011. Kultūros transformacijos kūrybinėse industrijose: kaip veikia medijų kultūra, *Santalka. Filosofija. Komunikacija* 19(1): 74–82. doi:10.3846/coactivity.2011.08
- Hippel, E. 2005. *Democratizing innovation*. MIT Press.
- Jančoras, Ž.; Okulič-Kazarinas, M. 2008. *Laisvieji informaciniai sprendimai*: mokomoji knyga. Vilnius: Technika.
- Strazdas, R.; Jakubavičius, A. 2002. *Inovacijos – Lietuvos įmonių konkurencinio pranašumo pagrindas*. Vilnius: Technika.
- Zeitlyn, D. 2003. Gift Economies in the Development of Open Source Software: Anthropological Reflections, *Research Policy* 7: 1287–1291. doi:10.1016/S0048-7333(03)00053-2
- Žilinskas, V. J.; Kasperavičius, P.; Kiškis, M. 2007. *Intelektinė nuosavybė ir jos teisinė apsauga*. Klaipėdos universiteto leidykla.

¹³ <http://www.bbc.co.uk/dna/collective/A26214356>

FREE DIGITAL WORKS: FROM FREE SOFTWARE TO CREATIVE SOCIETY

Žilvinas Jančoras

The article examines the issues of digital creation gifts to the world phenomenon of gift economy, assumptions of making and distribution of free works. The concept of free music, free books, free photos was disclosed as well as the influence of free software movement on the free culture phenomenon. The influence of patent and copyright applications on the development of creative industries was analysed, new business models for software and digital creativity were presented.

Keywords: free music, free literature, free software, open source, licenses, patents, gift economy, creative industries.

Įteikta 2011-08-30; priimta 2011-09-08